e*forum

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 27. 07. 2016)

Druhý soubor (osmi) studií a statí s čapkovským titulem a obsahem vydal v nakladatelství Torst **Jiří Opelík**. **Uklizený stůl aneb Moje druhá knížka o Karlu Čapkovi (a opět s jedním přívažkem o Josefovi)** (2016) navazuje na svazek Čtrnáctero prací o Karlu Čapkovi a ještě jedna o Josefu Čapkovi jako přívažek (2008). Zahrnuje dvě nové práce (jež vznikly v posledním šestiletí) a šest textů dříve otištěných samostatně. Tři doprovázely autorovy ediční počiny: „Společné juvenilie bratří Čapků“ (doslov knihy Bratři Čapkové: Duhové fantazie), „O skryté roli knihy Hovory s T. G. Masarykem“ (v beletristické tvorbě Karla Čapka; o edici Hovorů ve Spisech viz echo J. Flaišmana 8. 1. 2014) a „Josef Čapek: Básně z koncentračního tábora“ (původní české znění doslovu k dvojjazyčnému, česko-německému výboru z Básní z koncentračního tábora, viz echo M. Špirita 9. 12. 2015), dále zde čteme studii „Byl Karel Čapek básník?“ a dvě „drobinky“: polemickou stať „Chudák Karel“ (která vyšla rovněž jako echo, viz 30. 4. 2013) a příklad umění portrétní zkratky „Kdo byl a je Karel Čapek?“

Jiří Opelík se trvale soustřeďuje na originalitu textu, autorského postupu a přemýšlení; zvažuje za jakých okolností, z jakých východisek a proč autor píše, o co usiluje. Podstatné je hledání měřítek a obohacujících zdrojů a témat, jež se vracejí a k nimž stojí za to se vracet. Tedy (v následování Oldřicha Králíka) „koncentrace na takové texty, jež umělecky ‚stojí za to‘, tj. na texty velkých autorů (jejich ‚velikost‘ stanoví badatelův kritický soud), kteří jediní vytvářejí národní písemnictví a kteří také jediní kladou našemu oboru relevantní otázky“ (J. O.: Učitelé filologie, in Klubko Ariadnino, FF UK 2014, s. 27). Ze svých literátů se Jiří Opelík – vedle Petra Bezruče, Vladimíra Holana, Oldřicha Mikuláška, Ivana Olbrachta, Jaroslava Seiferta, Jana Skácela, Vladislava Vančury, Jiřího Weila ad. – vrací soustavně a stále důvěrněji především k Čapkům. Stvrzuje, že nic nemůže být pro literárního historika definitivní.

Příkladem jsou příspěvky zveřejněné zde poprvé, soustředěné nejprve na otázku „O Čapkově vztahu k Bohu a náboženství“ a v nejnovější studii (označené příznačně skromně jako „Skica“) „**Škola Lidových novin**“ pátrající po významu tohoto periodika pro tvorbu Karla Čapka: v jiné perspektivě, s důrazem na zvláštní typ praktické zkušenosti a lidovosti, v rámci utváření specifického (i dobově symptomatického) stylu a útvaru novinářské prózy jako rozlišujícího fenoménu – školy, která se „ve vývoji českého písemnictví stala novou a osobitou kapitolou letitých snah o konvergenci krásné literatury a žurnalistiky“ (s. 204). Noviny (zůstávající jinak namnoze stranou pozornosti literárních dějepisců) rozsáhlá studie nahlíží jako svébytný prostor, průsečík různorodých činitelů a hledisek. Zvláštní role Lidovek v proměnách dobového

kontextu vycházela z cílevědomého rozšiřování a pěstování prostoru pro beletrii. Nadindividuální činitel literárního dění skládali spisovatelé novin, individuality. „Řekněme to laicky: autoři sledovaní v této skice vlastnili primární a osobitý talent literární, jenž však byl sekundárně formován jejich novinářskou zkušeností nabytou v Lidových novinách. Tisíce literárních talentů se sice živily psaním pro noviny, ale z nich jen nepatrná část mohla/chtěla/uměla tuto zkušenost zužitkovat ve své beletrii. Také proto, že jen málokteré noviny k tomu dovedly inspirovat“ (s. 164).

Pátrání v nebývalém množství podkladů (z rozmezí desátých až čtyřicátých let 20. století) je pozoruhodně funkčně a poutavě zformováno strukturou výkladu, který vychází z neběžné rekonstrukce individuálních tvůrčích postupů a cílů, tedy z rekonstrukce podnětů, ustavení a upevnění „školy Lidových novin“, jejímž „ideovým iniciátorem byl Arnošt Heinrich, jejím praktickým zakladatelem Rudolf Těsnohlídek z brněnské redakce, jejími vrcholnými zjevy Karel Čapek, Karel Poláček a Eduard Bass z redakce pražské. Škola nevedla k uniformitě ani stylu osobního, ani stylu nadosobního (projevovala se naopak mnoha variantami: filozofickou, utopickou, poetickou, dobrodružnou, humoristickou aj.)“ (s. 204). Sledovaní literáti-žurnalisté se různě vyrovnávali s požadavky čtenářské přitažlivosti, aktuálnosti námětu, dějové poutavosti, individualizace a „obyčejnosti“ postav, jazykové kultivovanosti a bohatosti a „celkové zábavnosti, jež činila z četby dobré počtení – prostě žádná exkluzivnost, ale ani konvenčnost, žádné čtivo“ (s. 204). Vedle zmíněných klíčových osobností a ve srovnání s nimi čteme portréty těch, kteří zůstali na „pomezí“ školy (Hugo Vavris, Jiří Mahen, Jaromír John, Josef Čapek, Bedřich Golombek, Edvard Valenta, Jan Drda, Ladislav Khás, Zdeněk Jirotka).

Postupným zpřesňováním kritérií, vyhodnocováním relevantních znaků a charakteristických rysů dochází autor k závěru a vymezení, formulovanému jasně, přesvědčivě i obezřetně: „Škola Lidových novin byla neorganizovanou množinou autorů, jejichž literární talent byl formován redakční praxí v Lidových novinách, a tudíž i programovou snahou šéfredaktora Arnošta Heinricha (a také jeho pokračovatele Eduarda Basse) integrovat do listu beletrii (obecněji: provázet zpravodajství uměním). Primárně se tito autoři podíleli na každodenním provozu novin krátkými žánry tzv. žurnalistické beletrie (fejeton, sloupek, causerie, soudnička, reportáž etc.) a povídkové epiky, z jejichž vybraných ukázek posléze často sestavovali knižní soubory. Uspokojovali však i náročnější potřebu Lidových novin přinášet na pokračování dlouhý žánr původního románu, při jehož psaní však museli dostát řadě nepsaných estetických požadavků. Základním příkazem bylo vytvořit dílo oslovující všecky čtenáře Lidovek (Lidové noviny nebyly, jak se má často za to, listem inteligence, ale listem inteligentního čtenáře), tedy dílo vysoké literatury, jež by dokázalo být lidové (a muselo proto být vrstevnaté) – demokratické Lidovky počítali s demokratickými autory“ (s. 203).

Bědný kontrast historických Lidovek se současným závislým deníkem téhož jména (na nějž upozornil v souvislosti se „Školou Lidových novin“ a zejména s edicí Literární pondělí Václava Černého již J. Flaišman, viz echo 25. 5.) reflektoval Opelík mj.

v poznámce, kterou připojil v 2. korektuře k textu z roku 2008: „Dnes je z Karla Čapka klasik, který má stále hodně čtenářů a dokonce čilý fanklub (Společnost bratří Čapků). Český klasik nesporně; a teoreticky i klasik světový. Poměřovat ho současnou literaturou nejde, protože za sedmdesát let se písemnictví hodně proměnilo. Dnešní čeští literáti se nehlásí k modelu ani jeho beletrie, ani jeho žurnalistiky – např. by-li jedním z pilířů předválečných Lidových novin, v dnešních nenáročných Lidovkách* (* Dnes bych svůj postoj formuloval takto: ‚v Lidovkách 2016, jež už nejsou listem kulturním, nýbrž spíše ekonomickým, by uplatnění našel stěží…') by uplatnění hledal jen stěží (jedině snad v rubrice Poslední slovo), a to jak pro způsob, tak pro úroveň svého psaní" (Kdo byl a je Karel Čapek, s. 108).

V porovnání s provozním prouděním současné literárněhistorické praxe je „Moje druhá knížka" příkladem literárněhistorických výkonů zásadních, inspirativních a stylově dobře rozpoznatelných. Vyznačují se přiléhavým úhlem pohledu, jistotou vědění, založenou profesionální filologickou a šířeji materiálovou poctivostí, zároveň logikou výkladu (myšlenky v proměnách a v kontextu), příznačné jsou nápaditostí i poetickým ozvláštněním. Pojetí umění jako dobrodružství slova odpovídá imperativ múzičnosti na straně literárního historika, podstupujícího své dobrodružství poznávání. Předpokladem je nesamozřejmá schopnost číst a podat nezjednodušeně obraz, který vychází z toho, co láká, co je neřešené, co může být podstatné, co je skutečnou otázkou. – Sledovat práci Jiřího Opelíka je školou literárněhistorického psaní.

www.ipsl.cz